

láttuk — *ösze-t, esmér-t* ír a ma használatos *össze, ismer* helyett, de *oly-t, mely-t, új-t, ó-t* a Katonánál talált *olly, melly, ujj, oh* helyett. (Persze vitatható, hogy ez utóbbiak is pusztán helyesírási változtatások-e.) A modernizálás kiterjed az interpunkciókra is: ez Katona szövegeinek hanyag központosítása miatt aligha volt elkerülhető. A versekben, ahol a vers ritmusa kívánta, változatlanul hagyta Solt az eredeti helyesírást. Véleményem szerint helyesebb lett volna a versekben minden hangterjedelmet jelölő helyesírási sajátsgot változatlanul hagyni. Helytelen képet kapunk ui. a Bánk bán verselésének karakteréről, ha csak a jambusi lejtést támogató hangnyújtásokról vesszünk tudomást (pl. ne ess utánna Ottónak nagyon; az olyanoknak, mint te vagy, nagyúr), az azt megtörőkről nem. (Pl. *oly* nyughatatlan szívvel éjszakáztam; *mely* Éva csábítója volt ugyan-ilyen szerelmet érezett az a; azon setét ködből, *mely* eltakarta; stb.)

Ezek az aprólékos kifogások egy nem kritikai igénnyel készült kiadással szemben talán szórászhasogatásnak tűnnek. Ezért hangsúlyozzuk újból, hogy e két kötet tudományos értéke a Katona-kiadások sorozatában igen nagy: a kritika szempontjait ehhez az értékhez kell mérnünk.

*

A jegyzetek sok kívánnivalót hagynak. Ez a sorozat jellegéből következik, mely e téren igen takarékos. Pedig a széles olvasóközönséget is érdekelnék az egyes művek keletkezésére, forrásaira, színpadi életére, kritikai fogadtatására vonatkozó legfontosabb tudnivalók. A jegyzetekben lehetett volna közölni olyan „érdekességeket” is, mint az egyes sűgópéldányokra írt cenzori

vélemények, a Bánk bán kecskeméti megjutalmaztatásáról szóló tudósítás vagy az apa előszava az 1834-i kötethez. Amilyen helyes, hogy a Ziska elé ebben a kiadásban végre odakerült a Schultztól fordított, Huszról szóló értekezés (már Waldapfel megállapította, hogy az Olvasóhoz intézett néhány sornyi előszó voltaképpen ennek a bevezetése, s így az a Magyar Klasszikusok kiadásában helytelenül került a dráma elé), éppoly sajnálatos, hogy az 1834-i kiadás közléséből nemcsak az apa előszava, hanem a rendkívül jellemző, s biztosan még a fiatal Katonától választott mottó is elmaradt.

A jegyzetszótár és az idegen nyelvű szövegrészek fordítása igen hasznos. De nem tartalmazhat mindent, amire az olvasónak szüksége lehet. A nyelviileg nehézkes, régies, emiatt gyakran homályos kifejezések, egyes célzások is magyarázatra szorulnának. Olyasféle jegyzetapparátusra lett volna szükség, mint amilyen a Magyar Klasszikusok kötetiben található, vagy a legutóbbi Shakespeare-kiadásban.

Itt kell még szót ejtenem a szép kiállítás illető dicséret mellett a sajnálatos — ám remélhetőleg csak szórványosan előforduló — gondatlanságról is. Abból a példányból, amelynek alapján ezt a recenziót írom, az I. kötet 41. ívét kifejejtették.

*

Összegezve az elmondottakat: Katona József összes műveinek ez a végre teljes kiadása irodalomtörténeti szempontból igen jelentős. Hiányosságai jórészt a kiadás jellegéből fakadnak. Arra figyelmeztetnek, hogy szükség lenne Katona műveinek kritikai kiadására.

Orcsz László

BABITS—JUHÁSZ—KOSZTOLÁNYI LEVELEZÉSE

Török Sophie gyűjtése alapján sajtó alá rendezte és a jegyzeteket írta: Belia György. Bp. 1959. Akadémiai K. 348 I. (Új Magyar Múzeum, 3.)

A borítólapon olvasható szöveg azzal ajánlja a könyvet, hogy az „három költő életrajzírónak, de művészetük esztétikai tanulmányozójának is nélkülözhetetlen segédkönyve lesz.” De a könyv első olvasásakor elfelejtünk tanulmányozni, mert elragad a nem mindennapi látvány: egy szép, meleg, ifjúkori barátság és három rendkívüli szellem növekedésének, Babits, Juhász, Kosztolányi mondhatni történelem előtti (mert fellépésük előtti) életszakaszának látványa. A levelezés 1904—8 közti részét, mely az egész könyv anyagának mintegy kétharmadát teszi ki,

olyan izgalommal olvassuk, mint egy érdekesítő „Bildungsroman”-t: oly kíváncsian a következő levélre, azaz a három költő fejlődésének következő fokára, arra, hogy mi lesz a következő könyv, amit olvasni fognak, mint egy regényben arra, hogy miképp fordul a hős életútja. Mert a három költő szelleme itt még plasztikus állapotban van; fejlődésük a „regény” cselekménye. S elragadó a tanulásvágyának az a szenvedélye, a nagy példaképek keresésének az a csillapíthatatlan szomja, amely kisít a levelekből s a kért, illetve elolvasott könyvek kölcsönös küldöz-

getésében is megnyilvánul. Babits, Juhász, Kosztolányi olyan hévvel tanul, olvas, dolgozik átvirrasztott éjszakákon, mint akik tudják, hogy rendkívüli feladatra, egy nemzet kultúrájának felemelésére készülnek. Valóban, nemcsak mint alkotókra kell felnéznünk rájuk, hanem mint tanulóokra, művelődő emberekre is. Óriások olvasnak így, akik szellemi táplálkozásukban nem kevésbé nagyok, mint az alkotásban.

De való, hogy a könyv sok tanulsággal is szolgál. S e tanulságok annál becsesebbek, mert egyébként, sajnos, koldusok vagyunk a Nyugat-korra vonatkozó intim dokumentumokban, hiszen a nagy nemzedék egyetlen tagja sem írta meg emlékiratait (Gellért Oszkár könyvei tudvalevőleg édeskevés használható új adatot tartalmaznak). Az itt feltáruló szakasz, ismétlem, az 1904—8 közti évek, s főszereplőjük: Babits és Kosztolányi. A későbbi időből már csak kurta levelek vannak, de ez nem nagy baj, mert a három költő tanulmányának és fejlődésének legintenzívebb periódusa épp az 1904—8 közti idő, meg aztán 1908-tól már mindhármuk működése a nyilvánosság fényében folyik le. Az viszont sajnálatos, hogy Juhász csak kevésszer szólal meg; annál sajnálatosabb, mert minden levele érdekes és megkapó.

A levelezés tanulságos a negatívumaiban is. Érdekes például, hogy egy korban, mely jó félszázad, 1848 óta az ország politikailag legforrongóbb szakasza, e költők tudomást sem vesznek a közel és távol zajló nagy társadalmi eseményekről: az oroszországi forradalomról, a hazai országos vasutas-sztrájk-ról, a kormánypárt 1867 óta első választási bukásáról, a darabont kormány nyaktörő kísérletéről, az országot mindennek következtében eltöltő lázas állapotról; nem érzik, hogy korfordulón állnak, csak Kosztolányinál és Juhásznál sejlik némi darabont-ellenesség. (Kosztolányi levele, 1905. júl. 19.) S ne gondoljuk, hogy talán csak a levelekből hiányzik a mondott események visszfénye, egyébként azonban erősen foglalkoztatták őket. Babits *Hutáljai* és Laczkó Géza *Királyhágó* című regényei, amelyek részben épp ebben az időben játszódnak le, szintén nem tükröznek semmit az egykorú politikai eseményekből és azoknak rájuk tett hatásából. Pedig tudjuk, hogy a Négyesy-stílusgyakorlatokon sok egyetemi társuk már a szocializmus képviselőiben szólal fel, nem beszélve Adyról, aki nemcsak ezeknek az éveknek eseményeit és problémáit éli át mélyen, hanem már a szélszentes korábbi években is, mint debreceni és nagyváradi hírlapíró, lenyűgözve figyeli a társadalom vajudását.

Nem mintha Babitséknak nem volna igényük világnézeti alapra és biztosságra. Vágyuk megnyugtató filozófiai irányításra nem kevésbé heves, mint költő-példaképre

(regényt csak elvétve olvasnak). Rajongnak Carlyléért és főképp Nietzscheért, többször előveszik Schopenhauert, Babits sokat foglalkozik lélektanral, Kosztolányit a bécsi egyetemen csak a filozófiai előadások érdeklik, legjobb barátjuk a filozófus Zalai Béla. Világnézeti érdeklődésük azonban nem terjed ki a társadalom kérdéseire, s ítéleteikben fel sem merül a gondolat, hogy művészi alkotásoknak a szépségen túlmenő célja is lehet. A levelek megerősítik Ady ítéletét, aki Kosztolányit első verseskönyve alapján „irodalmi költő”-nek jellemezte, s felmerül bennünk a kérdés, hogy vajon nem hiányos és megszüpítő-e az eljárásunk, mikor irodalmi felújulásunk létrejöttét kizárólag a forradalom érlelődésével magyarázzuk s figyelmen kívül hagyjuk azt a roppant szomjuságot, amely, konzervatív értelmiségi körökben is ez időkből tört fel a nyugati kultúra megismérsésére.

A levelek érzelmi tartalma — Petőfi és Arany, Arany és Tompa, vagy Flaubert leveleihez mérve —, fiatal költők megnyilatkozásairól lévén szó, meglehetősen sovány. Babits és Kosztolányi főként könyvekre rezonálnak, az életre nem; nagy becsvágyal merülnek el a világirodalom nagy műveibe és fordítják a nyugati költőket, de mintha alig élnének érzelmi életet. Leveleik alapján inkább pompás esszéistákat és műfordítókat jósolnánk belőlük, mint lírai költőket. Persze a műfordítás — talán öntudatlanul — nemcsak egy bizonyos fajta írói munkát jelentett nekik, hanem a provinciális magyar műveltség óhajtott megújításának eszközt is.

A levelekből kirajzolódik az arcképük. Babits Mihály — aki két évvel idősebb Kosztolányinál — hűvösen fogadja ennek feléje áradó rajongását, egyébként is tartózkodó és zárkózott. Leveleiközött különösen érdekes, mert korai líráját is magyarázó, amit Kosztolányinak írt a világ színességét tükröző költészet érdekében (1904. aug. 20.) és Juhásznak „az átkos lírai szellem”-ről, a szubjektívizmus ellen, amely behunyja szemét a világ előtt. (1905. aug. 3.) Meglepi, hogy a verselés technikájában még aránylag gyöngye: Kosztolányinak később a verselése is, a prózája is.

Babits 1908-ban Szegeden a sajátos magyar irodalmi stílus lehetőségén töpreng, minden bizonylan azért, mert ő is az akkor igen népszerű lechnerizmus hatása alá került. Ennek hozzá közvetítőjét is felfedezhetjük a költő legjobb szegedi barátja, a mérnök és költő Kun József személyében, aki — mint ezt Vámos Ferenc kéziratos Lajta-monográfiájából tudom — Lajta Bélának, Lechner legtehetségesebb folytatójának osztálytársa és a magyaros építészeti irány apostola volt. A jegyzet helyes feltevése, hogy Babits *Magyar irodalom* című tanulmánya, mely

Irodalmi problémák című könyvében 1917-ben jelent meg, legalábbis főrészeiben azonos az 1908-ban írt szegedi tanulmányával. Szeretném e feltevést azzal megerősíteni, hogy e tanulmány némely állítása, amely a megjelenés időpontjában, 1917-ben már igaztalan, sőt szinte érthetetlen volt, nem is magyarázható másképp, csak ha tudjuk, hogy 1908-ból ered, mikor még körülbelül találó megítélése a helyzetnek. Azokra a mondatokra gondolok, amelyekben Babits az egykorú magyar írók műveletlenségét emlegeti (Irodalmi problémák, 31., 66., 77., 82. 1.).

Kosztolányi rajongó szeretettel, fanatikusan hódolattal néz fel Babitsra, és ezt minduntalan szemébe is mondja; Babits nemcsak zseniális költő a szemében, hanem nagy, sőt szent ember is. S ez őszinte rajongás; barátja háta mögött is hirdeti. Csak 1908. febr.-tól kezdve nézi némi kritikával Babits verseit; igaz, hogy Babits már előbb, 1907-ben bíráló szavakat ejtett Kosztolányiról. (I. Kosztolányi levelét, 1907. júl.); ettől kezdve állandóan valami feszültség lappang viszonyukban. Kosztolányi ideáljai: Shakespeare, Ibsen, Byron, Carlyle, Nietzsche. 1904-ben, bécsi tartózkodása alatt úgy érzi, jelentős belső fordulatot él át: kiábrándul eddigi hitéből és eszményképeiből: Ibsenből és Nietzscheből; rájön, hogy imádni kell a magyarságot és a múltat. Ez persze nem igazi fordulat nála, hiszen egy-két évvel ezelőtt, gimnazista korában is így gondolkozott; mindössze annyi történt tehát, hogy rövid keresés után visszatért eredeti nézeteihez. Egyénisége alaptendenciái: a dekadencia gyűlölete, optimizmus, az energia kultusza, hatalmas munkakedv és szorgalom, amit programként is hirdet, meg gyakorol is, már korán kialakultak; ars poeticájából is már korán kifejeződött a realizmus (persze csak nyelvi realizmus) hit-elve és az a „mélység”-ellenesség (levele 1906. ápr. 4-én), amelyet később *Esti Kornél énekében* is vall. Levelei alapján azt lehetné az ember, hogy ha költő, hát konzervatív, realista, optimista költő lesz belőle.

Juhász a leglíraibb a három költő közül; levelei csupa fordulat, szellem és érzelem. De leveleiből sem kapunk rá magyarázatot, hogy míg Babits és Kosztolányi pályája állandóan felfelé ível, a nem kevésbé kitérő Juhász oly csillogó kezdet után miért marad le. Nem derül ki az sem, mi az oka, hogy már 1905-ben pánik fogja el jövője miatt, hiszen indulása a legszebb reményekre jogosít. Egyelőre még aktív ember, tele életvággyal, főképp nagyváradi tanársága idején. 1908-tól kezdve, mikor lemaradása már nyilvánvaló, Babits és Kosztolányi egymás helyett már csak Juhászt szeretik; különösen Kosztolányi — aki korábban egy ízben kétszínűen viselkedett vele szemben (vö. a 139. és 140.

lapokat), — mindvégig megindító hűséges szeretettel törődik vele, vigasztalja és támogatja.

Jellemző az is, hogy kiket szeretnek és kik hagyják hidegen őket. Fő bálványuk Nietzsche, mégpedig arisztokratikus oldaláért a francia Lichtenberger értelmezésében; szeretik Carlylet is, akinek rájuk és másokra tett hatását ezentúl számba kell vennünk, az ez időben nálunk népszerű Spencert hűvösen említik; Schopenhauert nagy írónak tartják, de mint filozófust, ingadozóan ítélik meg; Marx neve egyetlen-egyszer sem fordul elő leveleikben. A költők közül Leconte de Lisle és Baudelaire a kedvencük, de nem kevésbé nagyra becsülik Jean Richepint is. Rajongnak a Faust-ért és Ibsenért; Kosztolányi Byronért és Stendhalért is. A dekadenseket megvetik, de a dekadenciát Babits megvédi. Mit jelenthet ez a homályos állásfoglalás? Ha látjuk, hogy a dekadensek közt Mallarmé, Verlaine, Maeterlinck, Moréas, Rimbaud nevét sorolják fel (25., 41., 44. l.), azt kell gondolnunk, hogy dekadenseken az egykorú terminológiának megfelelően a szimbolistákat értik, akiket Kosztolányi nyelvi finomkodásuk, Babits az ürességük miatt vet el. De mit jelent, hogy a dekadenseket elutasító Babits megvédi a dekadenciát? Erre *Petőfi és Arany* című esszéje felel, amelyből kitérünk, hogy a betegséget magasabbrendű állapotnak tekint, mint az egészséget. Valóban, az „objektív” Babitsnak idegen a szimbolizmus, de oly dekadens verseket ír, mint *A Világosság Udvara*. Feltűnő, hogy a magyar múltból a Petőfi iránti érdeklődés nem csillan fel leveleikben, de mindhárom annál jobban szeretik Aranyt. Kosztolányi szereti Csokonait is (és meglepetésünkre nagybecsüli Dóczy Lajost). Vajda János, akinek a *Holnap* költői a nevezetes antológiát ajánlják, nem foglalkoztatja őket; érdekes Babits vallomása, hogy Péterffy Jenő nem tetszik neki. Ismeretes, hogy Kosztolányi és Babits egyforma hevességgel, valóságos felháborodással utasítja el *Ady Új Verse*-jét, főképp azért, mert Ady szidja a magyar viszonyokat. Babits leveleinek Adyra vonatkozó részét (1906. febr. 21.) — tudomásem szerint a Babits-hagyaték őreinek határozott kívánságára —, Kosztolányi 1920. febr. 15-i levelét pedig a költő özvegyének követelésére a kiadó kénytelen volt megcenzúrázni. Véleményem szerint helytelen volt a beavatkozás, hiszen ezt a kiadványt művelt irodalmárok olvassák. Azt talán mondani sem kell, hogy Adyt nem kell féltetni a még kiforratlan Babits és Kosztolányi értetlen nacionalista szidalmaitól. De e kifakadások még Babits presztízisének sem ártottak volna sokat, hiszen egy fiatalember megnyilatkozásai. Babits nemesi és nacionalista gőgű levele azért tanulságos,

mert ösztönzést ad a már közhellyé szilárdult nézet revíziójára, hogy Babits a 19. század liberális szellemében nőtt fel. Kosztolányi kihagyott leveléért pedig azért kár, mert jobban megértetné a hírhedt „Pardon”-rovatot, amelyet a költő ugyanabban az időben írt az Új Nemzedékben. A két nagyramenendő költő korlátolt szavain inkább sajnálkozni kell, mint felháborodni, azon meg csak mosolyogni lehet, hogy Babits 1906-ban, az *Új Verseks* megjelenése után Kosztolányit tartja az első modern és magyar költőnek. Meg kell jegyezni, hogy Juhász már ekkor is haladóbb szellemű, mint két barátja. Bár 1904-ben még konzervatív módon viszolyog a szociológusoktól (1904. dec. 20), és 1907. április 11-én is, talán kissé tréfásan, a reakciók közé sorolja magát, ő már 1905-ben szereti Adyt, 1906-ban már ismeri a történelmi materializmust (okt. 27.) és valami laza kapcsolatban lehet a szocializmussal; későbbi fejlődéséből sokat megsejtett az is, hogy 1905 januárjában Kosztolányinak írt levele szerint Dózsa örök téma, mint Káin, Oresztesz, Krisztus vagy Napóleon.

Persze idővel mindhárman túlfejlődtek ifjúkori nézeteiken. Babits sokkal megbarátkozik a szubjektív lírai szellemmel, nacionalizmusát az általános emberi igazságokhoz való ragaszkodás váltja fel és 1908-tól állhatatos híve Ady Endrének. Kosztolányi megértőbbé válik a modern költői eljárások iránt és sűrűn fordítja az itt még gyűlölt dekadenseket. Juhászban idővel elhalványul fiatalkori vallásossága és tudatosabb lesz szocializmusa. De ifjúkori nézeteiből sok minden megmarad: így Babits Mihály, mint ifjúkorában, később is büszke nemesi származására s mindvégig vallja azt a filozófiát, hogy a művészet értéke és hivatása a világ megsokszorozásában áll. (*Óda Iriszhez, Jatekfilozófia.*) Kosztolányi hű marad a munkához és optimizmusához, ifjúkori verselési elveihez és gyakorlatához, nyelvében a realizmus és az érzékletesség követelményéhez. Ha Nietzsche-től később el is szakadnak, nála tanulták meg és szokták meg a gondolat magasain járást; s mindvégig hűek a l'art pour l'art-hoz, amely, bizonyos határokon belül, ellentétes világnézetű művek élvezését is lehetővé tette nekik, ha művészileg kielégítette őket.

Örvendetes, hogy az Akadémia végre elénk bocsátotta ezt az élvezetes és tanulságos könyvet, amely Török Sophie gondozásában már 1944 márciusában ki volt szedve a Franklin-nyomdában, de a náci betörés miatt akkor nem jelenhetett meg, majd a nyomdával együtt a szedése is elpusztult. A gyűjteményt most Belia György kiegészítette; a gondos jegyzetelés is, melynek fő érdeme a levelekben említett Babits-versek közlési idejének megállapítása Babits kéz-

iratos hagyatéka alapján, az ő munkáját dicséri. Ahol azonban e hagyaték nem segíti a szerkesztőt, a jegyzet szűkszávából a kelleténél és nem mentes tévedésektől sem. Ha például Kosztolányi megemlíti, hogy 1904-ben a bécsi egyetemen Emil Reich, Bolzmann és Reininger filozófusokat hallgatja (59. l.), aligha nyerünk valamit a jegyzetből, amely — mintha Kosztolányi szavai megerősítésre szorulóknak — mindössze annyit közöl, hogy a nevezettek valóban filozófiát tanítottak a bécsi egyetemen és ettől eddig éltek (259. l.). Ehelyett az volna tanulságos, ha megtudnánk valamit arról, milyen nézeteket hirdettek a nevezett professzorok, és Kosztolányi mit tanulhatott tőlük. — Az 1904–7 közti levelekben minduntalan felbukkan Zalai Béla neve, s mindhárom költő állandóan a feltétlen becslés és szeretet hangján ír róla. Az olvasóban óhatatlanul felmerül a kíváncsiság, ki volt ez az érdekes filozófus és irodalombarát, akit Babitsék összes egyetemi társaiknál jobban kedveltek és becsültek. A jegyzet megint csak két évszámot mond és a fiatalon elesett filozófus-egyetlen tanulmányának címét említi meg. Ezzel megint nem lettünk okosabbak. Pedig nem lett volna nehéz többet tudni róla: Fogarasi Béla már 1916-ban tanulmányt írt Zalairól. — György Oszkár életrajzi évszámait a jegyzet úgy közli, mintha ez a rokonszenves ember természetes halállal halt volna meg. Nem tudom, miért kell elhallgatni, hogy a fasiszták áldozata lett. — A jegyzet néha cserben is hagy: Érdekelne például, hogy kik az „ifjú Philippe és érdektársai”, akik Babitsot 1904. nov. 17-i levele szerint megfosztották illúzióitól (52. l.); a jegyzet azonban fel sem figyel a rejtélyes mondatra. — A Kosztolányi-leveléhez, amely szerint Simonyi Zsigmond 1909. nov.-ben felkérte a költőt, írjon egy hosszabb nyelvészeti értekezést az új magyar költői nyelvről, meg lehetett volna említeni a felkérés nyilvánvaló magyarázatát, hogy Kosztolányinak szeptember 1-én érdekes cikke jelent meg a Nyugatban a magyar költői nyelv az időbeli átalakulásáról. — Néhány kis tévedésre is rá kell mutatnom: A Munka Szemléje szerkesztője nem Diener Dénes, hanem Diener-Dénes József. Antal Sándor nemcsak újságíró, hanem elsősorban író, több novelláskötet szerzője. Saphirról nem elég annyit mondani, hogy osztrák humorista, hiszen magyar állampolgár volt és kezdetben pesti német lapok munkatársa. Schmidt Jenő Henrik nem újagnosztikus (?) filozófus volt és Nietzsche stb. „népszerűsítője”, hanem önálló filozófus, anarchista és gnosztikus. Leonhardi (256. l.) nem a harmadrangú hasonlónevű német festő, akit nálunk nemigen ismerhettek, hanem egy akkoriban országszerte használt tinta gyárosának közismert neve. Hingár Ácsiról — ha igaz, hogy

mint a jegyzet állítja, vicclapfigura volt — jó lett volna elárulni, hogy melyik vicclapban szerepelt. A Magyar Szemle című hetilapot a jegyzet úgy jellemzi (266. l.), mintha alapításától kezdve mindvégig, egész 1906-ig, mikor a három költő fő fóruma lett, egységes szemléi lap lett volna, holott 1906 jan.-ban az addig klerikális lap szerkesztőt, munkatársakat, irányzatot és külső formát cserélt, mindössze csak a címe maradt a régi. Gerely József szerkesztése alatt az irodalmi megújulás felvilágosult szellemű friss szócsové lett, csupa haladó munkatárssal. Nem tudom végül, hogy született a jegyzetnek az a meglepő állítása (283. l.), hogy Poe *A harangok*-jának Babits-i fordítása nem jelent meg a Magyar Szemleiben; megjelent, mégpedig épp a „Babits-szám”-ban, 1906. aug. 30-án, a 35. számban.

A jegyzetek e kisebb tévedései és hiányosságai azonban nem csökkentik a kötet rendkívüli forrásértékét. Babits, Juhász és Kosztolányi fiatalkori bizalmas vallomásainak ismerete lehetővé fogja tenni a Nyugatmozgalom létrejöttének illuzióktól mentes, és

az eddiginél alaposabb marxista elemzését. Lehet, hogy Adyra vonatkozó némely éretlen kijelentésük, meg a levelekben megnyilvánuló elavult filozófiai nézetek és hangulatok némi családást fognak kelteni. Az irodalomtörténetírás azonban a nagy íróknak nemcsak erényeit, hanem tévedéseit is bemutatja. A kötetben feltárt izgalmas dokumentumokból a modern magyar irodalom kutatója bizonyára sok fontos következtetést von le a jövőben — a fentiekben csak jelezni tudtam néhányat. Felmerülhet egy kérdés, nem lett volna-e helyes, az elvi tanulmányokat már magában a kötet jegyzeteiben vagy egy nagyobb bevezető tanulmányban kifejteni? Tudományos alaposággal aligha lett volna még ez lehetséges, s főképp jegyzeteknek ez nem is feladata. A kötet: forráskiadvány, hivatása biztos alapot nyújtani az értékelő összefoglalás számára. A levelekben felvetődő problémák beható tárgyalása eljövendő tanulmányokra vár. Kívánatos, hogy ezek is minél előbb napvilágot lássanak.

Komlós Aladár

KAFFKA MARGIT: HULLÁMZÓ ÉLET

Cikkek, tanulmányok. A válogatás, előszó és jegyzetek Bodnár György munkája. Bp. 1959. Szépirodalmi K. 343 l.

Irodalmi, színházi kritikák, portrék, úti-kepek, hozzászólások éppen időszzerű kérdésekhez — így jellemezhetnénk részletesebben műfaj szempontjából e kötet írásait amely Kaffka publicisztikáját foglalja magában. Mennyi kisszerű téma, mennyi elfelejtett író és mű; Ki tud ma már Jögrné Draskóczy Ilmárról avagy Kupcsay Feliciánról? Kik foglalkoztatnak a századelő bontakozó magyar feminizmusának kérdései? Mégis; mi indokolja e tematikájában nagyobb részt eljelentéktelenedett írások egybegyűjtését? Kétségtelenül mindenekelőtt Kaffka művészetének azok a magaslatai, amelyeket a Színek és évek, a Hangyaboly, az Állomások, néhány nagy novellája és verse érzékeltet. Másrészt nem utolsósorban ennek a kötetnek a tanúsága: jelentős kritikusi egyéniség arcéle tárul fel előttünk a Hullámozó élet írásaiból.

A szükség szülte nagyobb részt ezeket a kritikai írásokat: az új irodalom megerősödésének, térhódításának komoly akadályja volt a nagy tehetségekhez méltó nagy kritika hiánya. A most megjelenő vasokos írói irodalmi-kritika gyűjtemények — Móricz, Kosztolányi, Nagy Lajos, Krúdy írásai, hogy csak a legutóbbi megjelentekre utaljak: ebbe a sorba tartozik a Hullámozó élet is — jelzik azt a megoldást, amelyet aztán az írók válasz-

tottak: maguk „ugrottak be” kritikusként s így prezentálták egymás, vagy a szembenálló táborban levők műveit, ill. a múlt értékeit. A szükség így vezetett végeredményben irodalmunk jelentős gazdagodására: az írók szüntelenül tudatosították önmagukban a saját ars poetikájukat és állandóan konfrontálniuk kellett azt az elemzett szerzők műveivel.

A Nyugat nagy „szereposztásában” Kaffkára másod vagy az esetek többségében egyenesen ötödrangú írók műveit, s ezek közül is elsősorban nő írók alkotásait bízták. Az elemzett könyvek szerzői közül ma már csak Kosztolányi, Szabó Dezső, Balázs Béla, Herczeg Ferenc nevével állunk meg, s Lesznai Annára, Lengyel Menyhértre, Erdős Renére, Szederkényi Annára, de talán még Lagerlöf-re is csak úgy tekintünk, mint akiket a kor ízlés ismerete emel ki az ismeretlenségből. S ezzel a névsorolvasással már be is fejeztük a kötet lényegesebb kritikáinak felsorolását.

Kaffka kritikái művészi érlelődésével együtt indulnak, és csaknem elkísérik az írónőt korai haláláig. S ezeket az írásokat mindenekelőtt úgy olvashatjuk; hogy arra figyelünk: hogyan kereste Kaffka saját alkotó gondjaira a feleletet. Ezek a választ kereső